

Коломієць А. М. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / А. М. Коломієць, Д. І. Коломієць. – Випуск 42 / редкол.: І. А. Зязюн та ін. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма „Планер”, 2015. – С.456-461.

УДК 378

Коломієць А. М., Коломієць Д. І.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дослідники різних галузей наук одностайні в тому, що розвиток сучасного суспільства не є лінійним процесом. Це відкрита система, що саморозвивається, і прогнозувати напрями її розвитку вкрай важко. Не викликає сумніву лише те, що розвиток суспільства значно залежить від людського чинника. З іншого боку, діяльність людини також із кожним роком ускладнюється. Людина знаходиться в ситуації постійного вибору, пошуку оптимального рішення відповідно до швидкозмінних умов життя. Тому на всіх рівнях освіти мають створюватися умови для розвитку інтелекту й творчих здібностей особистості, підготовки її до життя у відкритому суспільстві, самостійної взаємодії з динамічним світом професійної праці.

Сучасна епоха розвитку українського суспільства, для якого характерні кардинальні зміни в економіці, науці, культурі, політиці, визначила такі вектори розвитку вищої освіти:

– гуманізація освіти як докорінний поворот від його технократичної мети (забезпечення виробництва кадрами, їх пристосування до потреб виробництва) до гуманістичних цілей становлення та розвитку особистості, створення умов для її самореалізації;

– демократизація освіти як перехід від жорсткої централізованої і однакової системи організації навчання до створення умов і можливостей для кожного вищого навчального закладу, викладача, студента якнайповніше розкрити свої можливості та здібності;

- випереджаючий розвиток вищої освіти по відношенню до рівня розвитку виробництва, його техніки й технологій;
- прагнення до неперервної освіти як перехід від «освіти на все життя» до «освіти впродовж усього життя»;
- технологізація освіти як процес упровадження в навчальний процес педагогічних технологій, здатних значно підвищити ефективність освіти;
- інформатизація освіти як комплекс соціально-педагогічних перетворень, пов'язаних з насиченням освітніх систем інформаційною продукцією, засобами й технологіями.

Коротко розглянемо кожен з цих тенденцій.

XXI століття, століття боротьби культур і людських ресурсів, пов'язаних з освітніми системами. Тому освіта має бути переорієнтована з інтересів суспільства та виробництва на інтереси й можливості тих, хто навчається. Гуманізація освіти протистоїть її технократизації, тобто спрямованості на служіння суспільству й передусім виробництву та науково-технічному прогресу. Гуманізація освіти означає створення оптимальних умов для всебічного розвитку особистості. Отже, навчання повинне носити особистісно орієнтований характер. Основними характерними рисами такого навчання є:

- пріоритет розвитку над навчанням;
- суб'єкт - суб'єктні стосунки між викладачем і студентами;
- знання, уміння й навички як засіб розвитку особистості;
- використання інтерактивних методів навчання;
- включення в процес навчання рефлексії, самоаналізу та самооцінювання.

Гуманізація вищої освіти в поєднанні з гуманітаризацією сприяє вихованню в студентів основних компонентів базової структури особистості: культури життєвого та професійного самовизначення; інтелектуальної, моральної, технологічної, інформаційної, екологічної та інших культур.

Гуманізм у вищій освіті покликаний сприяти самовираженню

особистості в світі культури, її вільному самовизначенню. Допомогти в цьому свідомому виборі майбутньому молодому фахівцю може продумана гуманітаризація освіти. Отже, гуманітаризація виявляється органічно пов'язаною з гуманізацією.

Терміни „гуманістичний” і „гуманітарний” дуже близькі за своїм змістом, проте їх розрізняють у дискусіях про гуманізацію та гуманітаризацію освіти. Гуманізм – система поглядів, що історично змінюється, яка визнає цінність людини як особистості, її право на волю, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка вважає благо людини критерієм оцінки соціальних інститутів, а принципи рівності, справедливості, людяності бажаною нормою між людьми. Гуманізм означає систему цінностей, що підносить людську особистість, покладає в основу будь-яких проекту або дії благо і щастя людини, її невід'ємні і природні права на гідне життя.

Слово "гуманітарний" міцно закріплене за комплексом наук (гуманітарні науки), предметом яких є ті чи інші прояви людської духовності, тобто за філологією, етикою, філософією, історією, естетикою, юриспруденцією тощо. Відповідно представників цих наук називають гуманітаріями, на відміну від гуманістів, тобто тих людей (безвідносно до їхнього роду занять), що керуються у своїй діяльності гуманістичними ідеалами. Але, разом з тим, загальне кореневе слово (homo), що лежить в основі зазначених термінів, говорить про їхню смислоутворювальну єдність.

Гуманізація освіти буде означати створення такої освітньої соціальної системи, що відповідає гуманістичним цінностям та ідеалам. Гуманітаризація ж освіти означатиме наповнення або доповнення освітньої програми гуманітарним змістом, тобто вона передбачає включення в навчальний процес циклу гуманітарних дисциплін. Отже, бачимо, що концепти „гуманізація освіти” і „гуманітаризація освіти” характеризують дещо різні вектори у реформуванні вищої школи. Якщо „гуманізація освіти” в широкому сенсі означає створення у суспільстві гуманної системи освіти,

що відповідає гуманістичним ідеалам (насамперед, особистісній волі, соціальній справедливості і людській гідності), то „гуманітаризацію освіти” пов'язують із навчально-методичним змістом викладання у ВНЗ.

Гуманітаризація ні в якому разі не зводиться лише до завдання розширення інформаційного змісту гуманітарних дисциплін у порівнянні з професійним блоком, але, в принципі, повинна відповідати більш високим цілям: залученню молодих людей до гуманістичних цінностей, до гуманітарної культури людства.

Отже, гуманітаризація розглядається як спосіб залучення молодої людини до духовних цінностей цивілізованого світу, як її окультурення в широкому сенсі слова, яке ні в якому разі не зводиться лише до вузької професіоналізації.

Проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти в Україні найбільш повно висвітлені в працях С. Гончаренка, який наголошував, що проблеми гуманізації „останнім часом стали особливо актуальними у зв'язку з новим розумінням мети освіти, яка має забезпечити розвиток здібностей цілісної особистості, необхідних їй, і суспільству, залучення її до активної участі в житті, поєднання буття індивідуальної людини з культурою” [3, с.131]. На думку науковця, гуманізація передбачає становлення та вдосконалення унікальної цілісної особистості, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей, відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях [3, с.131].

Перебудова викладання технічних дисциплін у бік їхньої гуманізації – це не стільки резерв гуманітаризації технічної підготовки, скільки важливий і необхідний чинник формування сучасного студента як цілісної особистості. Вища школа має надати таку освіту, яка в подальшому давала б можливість вчитися самостійно, стимулювала б у студента необхідність у самоосвіті та самовдосконаленні для власного інтелектуального зростання, для підвищення освіченості й становлення інтелігентності.

Для успішного вирішення проблеми гуманітаризації, для прискорення

процесу проникнення гуманітарної культури в зміст технічної освіти, необхідні:

1) забезпечення методологічної єдності у викладанні гуманітарних і спеціальних дисциплін;

2) переорієнтація фахових дисциплін на гуманістичну спрямованість, в центрі якої стоїть особистість;

3) організаційно-структурні зміни в системі освіти та виховання студентів, викладання навчальних дисциплін максимально наблизити до реальних, змінних умов життя;

4) гуманітаризація всього навчально-виховного процесу у ВНЗ, а саме: посилення ролі гуманітарних дисциплін за рахунок створення міцних міжпредметних зв'язків; підвищення рівня етичного та естетичного виховання студентів; активізація інтересу студентів до вивчення вітчизняної історії, світової культури та загальної психології.

Поряд із посиленням професійної підготовки майбутнього фахівця перше місце має посідати розвиток особистості, зорієнтований на загальнолюдські інтереси та цінності, формування високого почуття патріотизму. Проте виховання технічної інтелігенції неможливе без подолання технократичного підходу до освіти і посилення гуманітарного впливу на весь перебіг навчального процесу.

Одним із суттєвих недоліків професійної підготовки майбутнього фахівця є недостатнє залучення студентів до діяльності в художній сфері, відсутність мотивації до підвищення культурного рівня, умов і засобів активації їхнього духовного, творчого потенціалу. В результаті професійна освіта втрачає культурний, моральний та особистісний контекст і смисл. Тому одним із чинників подолання технократизму у вищій школі вважаємо створення культурно-художнього середовища. Уже в стародавні часи була провідною ідея про елементи естетики і краси праці у творчій діяльності людини. Деякі стародавні філософи бачили у праці джерело краси й закликали творити красу, перебудовуючи світ. Вивчення культури та

традицій свого народу допомагають розвинути свідомість і почуття особистості, а зокрема почуття патріотизму, її стійкі погляди та переконання. Тому лише усвідомлення себе продовжувачем справи багатьох поколінь, гордість за свій народ, уміння бачити красу освіти і красу праці, можуть стати тією моральною основою, яка дозволить викладачу формувати в студентів любов до праці, природи, свого народу, своєї країни.

Отже, гуманізація та гуманітаризація освіти є перспективними засобами підвищення ефективності вищої школи і об'єктивною соціальною потребою. Ці концепти хоча й характеризують дещо різні вектори у реформуванні вищої освіти, але в своїй органічній єдності можуть розглядатися як додатковий і необхідний компонент професійної освіти, і мають за мету допомогти студенту, як повноцінному суб'єкту динамічних і суперечливих суспільних процесів, у формуванні наукової інтелектуальної культури, громадянської гідності, соціальної саморефлексії, постійного нарощування духовного й творчого потенціалу.

Демократизація – ще один з провідних векторів розвитку вищої освіти. Демократизація освіти будується на таких принципах: самоорганізація навчальної діяльності студентів, співпраця викладачів і студентів, різноманіття освітніх систем, рівні можливості в здобуванні освіти, суспільно-державне управління. Демократизація повинна сприяти реалізації права кожної людини на освіту, незалежно від її соціального стану, статі, національності, релігійної та расової належності.

У попередні історичні періоди відносно повільної еволюції суспільства та суспільного виробництва спостерігалась тривала постійність структури та змісту освіти. Одержані людиною знання та вміння зберігали свою цінність упродовж усього її життя. В останні десятиліття стрімка гуманізація суспільства, соціальний прогрес, темпи оновлення техніки та технологій, форм організації праці стали значно перевершувати темпи зміни поколінь людей. У багатьох країнах спостерігається дефіцит політичних, економічних, правових, соціально-психологічних, екологічних та інших знань на тлі

безробіття, що спричинило зростання політичної, економічної, екологічної та інших криз людства.

Суспільство розвивається настільки швидкими темпами, що жоден ВНЗ не може забезпечити своєму випускнику повний обсяг знань, що необхідні для ефективної професійної діяльності. Тому адаптація освітніх систем до потреб сучасного суспільства виступає сьогодні як найважливіший напрям змін у більшості держав світу. Динамізм сучасної цивілізації, розширення її культурної сфери, посилення ролі особистісного чинника в суспільному виробництві, зростання потреб особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки і технологій передбачають заміну формули „освіта на все життя” на формулу „освіта впродовж усього життя” [5].

Перетворення системи освіти та виховання на одну з найфундаментальніших сфер людської життєдіяльності в наш час є характерною рисою суспільного розвитку. Тим не менше, важливою прикметою часу стала і світова криза освіти, що торкнулася нашої держави, а також розвинутих зарубіжних країн, де вона була виявлена значно раніше. Її суть полягає в невідповідності чинної системи освіти, змісту, технологій, форм, методів навчання та виховання новій високотехнологічній інформаційній цивілізації, що йде на зміну індустріальному суспільству.

У сучасних умовах виникає потреба в індивідуальній професійній освіті, коли фахівець зможе сам вибрати, яку підготовку йому необхідно одержати, які навчальні предмети необхідно вивчити, щоб згодом успішно реалізувати свої життєві плани і зайняти свою нішу в багатоукладній економічній структурі суспільства. Основними ознаками неперервної освіти науковці визначають такі:

- охоплення процесом навчання всього життя людини;
- універсальність і демократичність освіти;
- взаємозв'язок загальної та професійної освіти;

- надання переваг самоуправлінню, самоосвіті, самовихованню, самооцінці;
- індивідуалізація освіти;
- інтердисциплінарність знань;
- гнучкість і різносторонність знань, методів, методик;
- реалізація творчого та інноваційного підходів;
- системність принципів усього освітнього процесу.

Отже, необхідна нова концепція освіти, що передбачає відмову від екстенсивно-інформаційного і перехід до інтенсивно-фундаментального навчання, яке вимагає принципово змінити позиції викладача й студента в сфері педагогічного процесу: викладач має перетворитися на організатора пізнавальної діяльності студента, а студент з такого, що пасивно сприймає і відтворює наукову інформацію, - на активного суб'єкта пізнання й перетворення.

У сучасному суспільстві функціонування системи неперервної освіти можливе лише за умови розвитку в ньому інноваційних процесів. Інновації не зводяться лише до оновлення знань, а є перетворенням нових знань у технології та методологію навчального процесу, що адекватні суспільно-культурним вимогам [2]. Головне в новій парадигмі освіти – це орієнтація на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям розвитку суспільства, визнання унікальної сутності кожного студента та індивідуальності його навчальної траєкторії. А тому перспективним напрямом оптимізації навчально-виховного процесу у вищій школі є ефективне впровадження особистісно зорієнтованих технологій.

Сучасний навчальний процес у вищій школі покликаний залучати такі технології та методи навчання, які, активізуючи розумову й практичну діяльність кожного студента, не лише формують його професійний тезаурус, а й стимулюють розвиток таких особистісних якостей, що забезпечуватимуть подальше зростання майбутнього фахівця в плані оволодіння ним способами

самовдосконалення, саморегуляції, позитивного самовираження й міжособистісного спілкування та взаємодії в суспільному житті.

Технологія відрізняється від методик своєю відтворюваністю, стійкістю результатів, незалежністю від талановитості викладача та студентів. У технологіях більш представлені процесуальний, кількісний і розрахунковий компоненти, у методиках – цільова, змістова, якісна й варіативно-орієнтована сторони. У цьому контексті стійкість показників навчально-виховного процесу доцільно розглядати як характерологічну якість саме технології. Основою функціонування будь-якої технології є мета як основа управління навчально-виховним процесом.

Нині педагогічні технології визначаються як: сукупність психолого-педагогічних установок, які характеризують форми, методи, засоби, прийоми навчання, виховання; змістова техніка реалізації навчального процесу; модель сучасної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу. В основі будь-якої педагогічної технології лежить ідея майже повної керованості навчально-виховним процесом. Аналіз літератури [7] свідчить, що в поняття „педагогічна технологія” входять такі значущі параметри:

- постановка цілей і завдань, включення в зміст навчання інноваційних педагогічних методів;
- орієнтованість усіх навчальних процедур на гарантований успіх;
- проектування заздалегідь визначеного результату навчання;
- раціональне використання системи психолого-педагогічних принципів, прийомів і засобів навчання;
- оцінювання проміжних і підсумкових результатів;
- відтворюваність навчальних прийомів.

Основна мета впровадження у вищу освіту ефективних педагогічних технологій полягає в зниженні трудомісткості педагогічної діяльності, підвищенні ефективності навчально-виховного процесу.

В основі нової епохи лежить інформаційна парадигма розвитку. В суспільстві швидкими темпами здійснюється процес, названий інформатизацією. Інформатизація суспільства – глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є збирання, накопичення, опрацювання, зберігання, передавання, використання, продукування інформації, здійснювані на основі сучасних засобів мікропроцесорної та обчислювальної техніки, а також різноманітних засобів інформаційної взаємодії та обміну. Новий етап упровадження інновацій у ВНЗ пов'язаний із процесами інформатизації.

Важливим напрямом інформатизації суспільства є широке застосування накопичених наукових знань і технічних досягнень. При цьому широка інформатизація та інтелектуалізація суспільства характеризуються небаченим розширенням фронту досліджень, спрямованих на здобування нової інформації. Основною ознакою сучасного життя є пріоритетне значення інформаційних потоків і розгортання глобальних інформаційних мереж. У світі відбувається становлення глобального комунікаційного простору, що здійснює суттєвий вплив на всі структуроутворюючі компоненти суспільства. Ці чинники поступово почали визначати також і всі інші структурні характеристики життя суспільства: політичні, соціальні та ін. Інформатизація суспільства забезпечує активне використання інтелектуального потенціалу суспільства [6].

Процес інформатизації суспільства викликав необхідність інформатизації освіти, як його підсистеми [1; 4]. В освітніх установах упроваджуються нові інформаційні технології, змінюється і само поняття вчення, оскільки продуктивне засвоєння знань зараз неможливе без уміння користуватися інформацією. Уміння отримувати інформацію є одним із компонентів функціональної грамотності сучасної людини. Комп'ютер в освіті є об'єктом вивчення, засобом підвищення ефективності педагогічної діяльності і науково-дослідної роботи, компонентом системи управління

освітою. Комп'ютерні технології розвивають інтелектуальні здібності студентів, сприяють глибшому розумінню матеріалу, підвищують мотивацію навчання.

Отже, в епоху кардинальних загально цивілізаційних змін, коли наша країна вступає в умови глобалізаційного розвитку, викладача вищої школи необхідно враховувати концептуальні засади освітянської діяльності й основні тенденції розвитку вищої освіти, до яких відносяться: гуманізація, демократизація, технологізація, інформатизація та неперервність освіти.

Література

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : Монографія / В. Ю. Биков. – К.: Атіка, 2009. – 684 с.
2. Вірковський А. П. Інноваційна діяльність педагога і студента як умова формування інноваційної культури / А. П. Вірковський // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Випуск 24, 2005. – С.49-52.
3. Гончаренко С. У. Гуманізація освіти України / Гончаренко С. У. // Кримські педагогічні читання: Матеріали Міжнар. наук. конф. / За ред. С. О. Сисоєвої і О. Г. Романовського. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2001. – С.131-138.
4. Гуревич Р. С. Напрями дослідження розвитку інформатизації сучасної освіти / Р. С. Гуревич //Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. пр. – Випуск 32 / Редкол.: В. І. Шахов та ін. – Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2010. – С.27-32.
5. Зязюн І. А. Неперервна освіта як основа соціального поступу /Зязюн І. А. // Неперервна професійна освіта: теорія і практика /Зб. наук. пр. – Ч.1. – К., 2001. – С.15-23.
6. Ничкало Н. Г. Інформаційне суспільство і розвиток субдисциплін педагогічної науки / Н. Г. Ничкало // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник наукових праць. – Київ – Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2012. – С.24-32.
7. Сисоєва С. О. Інтернет-технології: можливості для неперервної професійної освіти / Сисоєва С.О. // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Збірник наукових праць. – Львів: ЛДУ БЖД, 2006. – С.65-71.

У статті проаналізовані основні тенденції розвитку вищої освіти в Україні в контексті основних загальноцивілізаційних тенденцій. Усі аналізи базуються на тезисі про поліпарадигматизм сучасних педагогічних досліджень. Звернено увагу на необхідність: гуманізації, демократизації, технологізації, інформатизації та неперервності освіти.

Наголошується, що сучасна освіта має ґрунтуватися на базових цінностях людиноцентристської методології.

Ключові слова: вища освіта, гуманізація, демократизація, технологізація, інформатизація, неперервність освіти.

The article deals with analysis of the development of the higher education in the context of the basic common civilization trends. The whole analysis is based on an argument about poly-paradigm nature of contemporary pedagogical research. Attention was paid on: humanization, democratization, technologization, informatization and lifelong education. It is marked that modern education must be based on basic values of the person-centered methodology.

Key words: higher education, humanization, democratization, technologization, informatization, lifelong education.